

Poglavje 1

Oblikovanje skupin

Milena Kovač

1.1 Uvod

Oblikovanje skupin pri prašičih povzroča rejcem veliko problemov. Slabosti lahko iščemo pri prašičih in rejcu. V preteklosti smo razvijali uhlevitve, ki naj bi zmanjšale vložek dela, poenostavile rejska opravila, da bi jih rejec hitreje opravil, kljub povečani produktivnosti. Pri tem smo do skrajnosti omejili tudi čas za opazovanje, pozabili na sporočila, ki nam jih živali z govorico telesa sporočajo, in izgubili pravo merico sočutja do zapostavljenih živali. Z individualnim uhlevljenjem plemenskih živali je bila močno zmanjšano agresivno obnašanje. Kot odziv na omejitve po socialnem obnašanju in pomanjkanju gibanja pojavile so se pojavljale druge negativne posledice, kot so apatije, slabša kondicija in krajša življenjska doba. Predpisi, ki spodbujajo minimalne standarde za boljše počutje živali, so zato potrebni.

Tradicionalni način reje živali na individualnih stojiščih je delo v hlevu poenostavilo. Svinja je rejca vedno čakala na stojišču, ki ji ga je namenil. Svinj ni bilo potrebno premikati, med njimi ni bilo agresije, krmljenje in pitje jim je bilo omogočeno spredaj, kidanje potrebno samo zadaj. Čeprav je opis prednosti hiter in površen, lahko bi ga ocenili kot pristranskega, pa nakazuje, da so rejci prednosti in slabosti načina uhlevitve gledali strogo iz svojega zornega kota. Pri tem niso upoštevali niti potreb živali niti zmanjševanja njihove produktivnosti. K temu gledanju rejce silijo tudi razmere na trgu. Ker za proizvod vedno manj iztržijo, lahko svojim živalim tudi manj nudijo. Tako ne smemo iskati vzrokov samo pri večji zadržanosti rejcev do novosti, k temu ga silijo tudi družbene in tržne razmere.

Pri oblikovanju skupin je pomembno opazovanje in prepoznavanje različnih oblik agresivnega obnašanja. Mirno lahko rečemo, da se preprečevanja agresivnosti ne da naučiti zgolj iz knjig brez skrbnega opazovanja živali. Sicer moramo dobro poznati potrebe živali in jim nato zagotoviti toliko udobja, da se dobro počutijo in dosežejo solidno prirejo. Tako v znanosti govorimo o pravicah (svobodah), ki jih moramo živalim zagotoviti, da normalno funkcionirajo in se lahko izogibajo problemom. To pomeni, da živali obvarujemo lakote, žeje, neudobja, bolečine, poškodb, bolezni, strahu in jim zagotovimo možnosti za normalno obnašanje. Pravzaprav je redko možno zagotoviti vse pravice istočasno, zato so posebej določene zahteve, ki jih morajo rejci v posameznih fazah prireje izpolniti.

Namen prispevka je opisati probleme in rešitve pri oblikovanju skupin prašičev.

1.2 Oblikovanje skupin pri svinjah

Zakonodaja in družbeno okolje pritiskata na rejce, da opustijo individualno uhlevitev in jo nadomestijo s skupinsko. V čakališču je v EU že obvezna skupinska uhlevitev po četrtem tednu po pripustu do enega tedna pred prasitvijo, pričakujemo pa lahko, da se bo to obdobje podaljšalo še za čas bivanja v pripustišču. V zadnjem času je veliko raziskav tudi v smeri opuščanja ukleščanja svinje v porodnem kotcu ali vsaj zmanjševanje časa, ko je svinja ukleščena. Trenutno lahko rečemo, da so izgube pujskov v prasitvenih koticah brez ukleščanja praviloma še visoke. Nimamo pa tudi ustreznih rešitev za prestavljanje pujskov iz številnih gnezd ali iskanja nadomestne matere.

Mladice so praviloma vzrejene v skupinah, na individualna stojišča so bila uhlevljena šele ob pripustu ali celo v prasitveni kotec. Tako so navajene skupinske uhlevitve in problemi se pojavljajo šele, ko jih mešamo z neznanimi živalmi. Če so svinje dalj časa individualno uhlevljene (več kot šest mesecev), se ne poznajo več in je med njimi več agresij.

1.2.1 Čas oblikovanja skupin

Najprimernejši čas za oblikovanje skupin svinj je čim prej po odstavitvi. Skupine bomo uspešneje oblikovali pri sinhroniziranem odstavljanju. Za večino naših kmetij bi priporočali, da reje odstavljajo pujske v tritedenskih, manjše kmetije pa celo pettedenskih ritmih. Pri izbiri dolžine ritma se ravnamo po velikosti črede in sistemu uhlevitve (po številu ločenih oddelkov). Število svinj v enem prasilišču, kjer je po hitri oceni okrog ena osmina svinj, tako določa velikost skupine. Tako lahko v reji s 40 svinjami oblikujemo skupine po 5 svinj. Skupina je maloštevilna in bodo svinje tudi pri izpolnjevanju minimalnih pogojev nekoliko na tesnem.

Svinje se prepoznajo še po šestih tednih, zato se po prekinitvi skupinske uhlevitve za čas, ko so v prasilišču ali individualnih koticah po pripustu, še prepoznavajo. Skupno obdobje od naselitve v prasilišče do 28. dne po pripustu pa je lahko predolgo, zato je lahko agresivnost tudi povečana. Svinje uhlevimo iz individualnih stojišč v pripustišču neposredno v kotce, ki sicer izpolnjujejo minimalne standarde, vendar pa napadenim svinjam ne dovoljujejo umika. Že "osvežitev" poznanstva v areni med svinjami po odstavitvi je tako dobrodošlo.

Kot pripustišče nam lahko služi večji skupinski boks, ki je opremljen z individualnimi stojišči z možnostjo osamitve svinje (slika 1). Skupinska uhlevitev za svinje po pripustu je zelo primerna, vendar pa moramo zagotoviti individualni dostop do krmilnikov in več prostora, vzpostavitev skupine pa mora biti takoj po odstavitvi. Pričakujemo lahko, da bo prihodnje tudi po odstavitvi in v prvem mesecu po pripustu predpisana skupinska reja. Pripustišča lahko združujejo vlogo arene in omogočajo individualno, po volji svinje ali rejca, zapiranje posameznih svinj. Tako se napadena svinja lahko zateče na krmilno mesto, saj se zasedeno stojišče zapre. Za kratek čas zapirajo živali s slabšo kondicijo, pri zdravstveni oskrbi ali osemenitvi. Tudi za pripust in po njem lahko svinje pripravimo in jih lahko že po nekaj urah ali v prvih dneh ponovno izpustimo.

Slika 1: Pripustišče s skupinsko uhlevitvijo in stojšiči za osamitev svinj

Kadar svinje naseljujemo v individualna stojšiča, jih razporedimo skupaj na zaporedna stojšiča na vsako stran hodnika, ki služi tudi za vodenje merjasca. Svinje smemo zadrževati na individualnih stojšičih do 28 dni po pripustu. Po pripustu individualno uhlevljenih svinj ne smemo združevati prezgodaj, saj bi stres v času ugnezdenja zarodkov povečal smrtnost zarodkov. Tako jih nikakor ne selimo v skupine pred tretjim tednom brejosti, še bolje pa jih je grupirati šele proti koncu četrtega tedna, torej 28 dni po pripustu. Prašičerejci (slovenski in v tujini) vztrajajo, da ima individualna uhlevitev svinj kar nekaj prednosti. Omogočen naj bi bil dober pregled nad svinjami, preprečena je tekmovalnost in prerivanje med krmljenjem, preprečuje napadalnost in dovoljuje večjo gostoto naselitve.

Ko primerjamo individualno in skupinsko uhlevitev, o prednostih in slabostih pogosto odločajo podrobnosti, ki jih v naših rejah pogosto spregledamo. Skupinska reja pravzaprav sili v boljšo organizacijo dela (npr. sinhronizacija odstavitvev), omogoča, da so dela kakovostno opravljena, izboljša produktivnost ljudi in živali, omogoča večjo biovarnost, pridobimo večje število bolj izenačenih odstavljenih pujskov itd. Omeniti pa moramo pravzaprav edino težavo, ki se pojavlja v skupini svinj, in to je agresivnost, kadar svinje samo združimo.

1.2.2 Statične in dinamične skupine

Za breje svinje lahko oblikujemo statične (stalne) ali dinamične skupine. Odstavljene svinje uhlevimo v pripustišče v skupinski kotec ali na individualna stojšiča, pripuščene svinje pa preselimo v skupine takoj ali po 28-tih dneh po pripustu v skupinske kotce. V rejah s

sinhroniziranim odstavljanjem je primerneje oblikovanje statičnih skupin, kjer sestava skupine ostaja enaka. Uhlevitev je možna tudi v dinamične skupine, kjer svinje dodajamo ali odvezujemo. Tako se sestava skupine ves čas spreminja.

V statičnih skupinah ostajajo v skupini iste svinje, skupini ne dodajamo novih živali, odvezujemo pa le posamezne pregonjene svinje, bolne ali poškodovane svinje, ki jih moramo izločiti. Svinje se v skupini dobro poznajo, med njimi se ob oblikovanju skupine vzpostavi hierarhični red, ki se potem praviloma tudi ohrani. V skupini imamo dober pregled nad svinjami, saj so skupine manjše, svinje pa so v istem stadiju brejosti. Pri tem načinu uhlevitve nekoliko slabše izkoristimo prostor, saj na stojišče iz skupine izločenih svinj ne moremo naseliti drugih svinj. Kotce lahko po vsaki izselitvi temeljito očistimo in razkužimo. Tako je lažje vzdrževati veterinarsko sanitarni red.

V dinamični skupini svinje se ob vsakem dodajanju in odvezovanju na novo vzpostavlja hierarhični red, takrat se pojavijo tudi nove agresije. Tudi v dinamičnih skupinah je priporočljivo, da se skupina ne spreminja prepogosto. Tako najprej odvezujemo svinje, ki jih naseljujemo v prasilišče, iz skupine in nato, po možnosti v areni, dodamo novo skupino. V obstoječo skupino nikoli ne dodajamo posamezne živali, pač pa večjo skupino (najmanj 8). Lahko svinje zapremo na individualna stojišča, sicer namenjena krmljenju, za nekaj dni in jih kasneje vključimo v skupino. Skupini moramo nameniti večji prostor, ki ima prepreke, prehode in obilo materiala za zaposlitev. V dinamični skupini imamo slabši pregled. Neko-liko težje je poiskati pregonjene svinje in svinje proti koncu brejosti, ki jih moramo preseliti v prasilišče. Svinje lahko zapremo na stojišča ali pa jih razvrščamo z avtomatskimi krmilnimi postajami. Težje je tudi vzdrževanje higiene in drugih biovarnostnih ukrepov. Z njimi pa dobro izkoristimo stare objekte, ki niso najbolj primerni za adaptacijo.

1.2.3 Arena

Zelo primeren prostor za oblikovanje skupin svinj je arena, kot v tujini radi imenujejo večji pokrit in ograjen prostor. Na svinjo v skupini naj bi bilo vsaj $7 m^2$. Objekt naj bi imel nepropustna tla, da se prepreči iztekanje gnojnice v tla in od tam v podtalnico ali površinske vode. Priporočena je podolgovata oblika, lahko so postavljene tudi ovire, čemur pa lahko služi tudi bala slame. Lahko je stalno povezana s hlevom, kjer živali krmimo in oskrbimo z vodo. Krmilnike in napajalnike lahko namestimo v areni na dostopna mesta. Ker je v areni zunanja klima, poskrbimo, da voda pozimi ne zamrzne. Tako uredimo kroženje vode, večina napeljave naj bo pod globokim nastilom, lahko pa uredimo tudi možnost dogrevanje vode v mrzlih dneh. Arena naj bo tudi svetel in zračen prostor brez direktnega sonca.

Prednosti arene povezujemo z možnostjo gibanja in več alternativnih možnosti zaposlitev. V globokem nastilju se živali hitro utrudijo, lahko se zarijejo v slamo ali izgubijo zasledovalca z begom. Prisotnost merjasca zmanjša agresivno obnašanje do sovrstnic. Tako je agresivnost v areni praviloma manjša kot pri združevanju neposredno v kotcu. Združevanje odstavljenih svinj ima še eno pomembno prednost. Agresivnost pri brejih svinjah, zlasti v času ugnednje zarodkov, povzroča večjo smrtnost zarodkov, manjša gnezda, lahko pa privede celo do

Slika 2: Pogled v areno – pokrit prostor, krmilniki, napajalniki in nepropustna tla nastlana s slamo in ovire

abortusov. Pri združevanju svinj po odstavitvi je vzpostavljanje hierarhije končano praktično pred pripustom, kar pomeni, da precej zmanjšamo negativne posledice združevanja svinj v skupine. Gotovo lahko med prednosti uvrstimo tudi kratko interim obdobje, krajši estrus, manj pregonitev in večja gnezda.

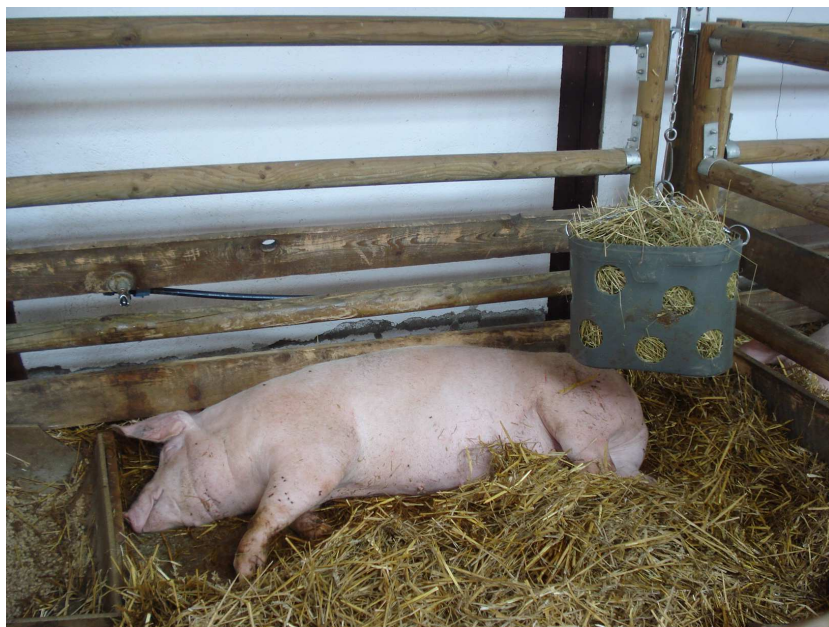
Nenazadnje je arena vseč tudi porabnikom in sosedom. Prvim gradnjam bodo glede na nastrojenost družbe do kmetijskih objektov najverjetneje nasprotovali. Tako nikakor ne kaže graditi arene pod okni sosedov. Tako kot druge objekte tudi areno umikamo iz vasi ali vsaj na rob. Praviloma pa kasnejše opazovanje igrivosti prašičev iz primerne razdalje ljudi zadovolji in prepriča, da rejci skrbijo za dobro počutje.

Med slabosti bi lahko uvrstili predvsem izgovore, s katerimi se rejci izmikajo sprejemanju novosti. Pri investiciji je lahko največja ovira pridobitev soglasij in gradbenega dovoljenja. Sama investicija je razmeroma majhna, rejec pa lahko gradnjo opravi v večji meri kar sam. Na kmetiji bomo potrebovali slamo in imeli bomo tudi razvoz gnoja. Za njive je vnos gnoja dobrodošlo, potrebna pa je ustrezna mehanizacija. Če rejci izgubijo nejevero in sprejmejo prednosti, ki jih jim arena ponuja, bodo hitro pozabili na vse "nepremostljive" izgovore. Preuredimo lahko strojno lopo, drvarnico, stare silose, kozolce. Morebitne ovire so za živali dobrodošle, nastavimo pa jih na način, ki ne ovirajo čiščenja.

1.3 Oblikovanje skupin v vzreji in pitanju

Tudi pri pitancih je najprimernejši čas za oblikovanje skupin po odstavitvi, pri uhlevljanju svinj s pujski v skupinah so lahko skupine pujskov oblikovane že prej.

- Živali uhlevimo v skupino po možnosti zvečer, da se čim prej umirijo. Prostor je lahko temnejši.
- Živali pred mešanjem nakrmimo. Site živali raje počivajo.
- Nikoli ne dajemo samo ene živali v skupino, vedno pomešamo po številu živali čimbolj izenačene skupine.
- V skupino dajemo po starosti in masi izenačene pujske, tekače oz. pitance.
- Prašiči naj ostanejo v skupini in naj jih čimmanj mešamo.
- Skupine oblikujemo po spolu. Svinjke in kastrati imajo različen potek rasti in sestavo telesa, zato imajo tudi različne potrebe.
- Ne mešamo živali različnih genotipov, zato rejcem, zlasti manjšim, priporočamo rejo samo enega genotipa. Čistopasemske živali in maternalni hibridi med tro- ali štiri-pasemskimi pitanci so v podrejenem položaju. Prav tako ne moremo združevati potomcev dveh različnih terminalnih (očetovskih) pasem oz. hibridov. Pri nenačrtanih križanjih dobimo v skupine prašiče z raznolikimi potrebami.
- V kotce z nanovo oblikovanimi skupinami poskrbimo za material za zaposlitev (slika 3). To zadostuje s slamo nastlan kotec. Za zaposlitev zadostujejo tudi manjše količine slame, ki jih vržemo na tla, nastavimo v jasli ali obesimo v košare različnih izvedb. Namestimo lahko tudi les, pritrjen na verigi. Bolj zanimive so nihajoče kot pritrjene izvedbe. Skrbimo, da so nastil in material čisti.
- V kocih, kjer živali združujemo, naj bi bilo več prostora. To je izpolnjeno, če v skupino naselimo toliko živali, kot jih smemo držati v kotcu ob izselitvi.
- Šibkejše pujske ob odstavitvi združimo v posebno skupino in jih oskrbimo pri dojlji ali v "okrevališču". Običajno se ti pujski pridružijo naslednji skupini v vzrejališču.
- Če imajo kotci izpust, raje predvidimo dva prehoda na prosto. To omogoča, da se napadene živali skrijejo pred napadalcem.

Slika 3: Naravni material za zaposlitev

1.4 Posledice agresivnega obnašanja

Preprečevanje agresivnosti je v prvi vrsti odvisno od človeka in njegovih ukrepov. Poznamo tri kategorije človekove odgovornosti do počutja živali, ki se med seboj prepletajo, in sicer:

- Odgovornost za sistem uhlevitve in reje pripisujemo lastniku in vodji enote ter načrtovalcu hleva. Imajo velik vpliv na počutje številnih posameznih živali.
- Oskrbovalec je odgovoren za čiščenje, krmljenje, preglede, ravnanje pri posegih ali premeščanju, nalaganje itd.
- Ostali delavci so specialisti, ki opravljajo posebna dela, kot so veterinarski delavci, svetovalci, šoferji prevoznih sredstev, osebje v klavnici.

Odgovornosti ne moremo v celoti pripisati samo eni skupini ljudi, ampak si odgovornost delijo. Živali se na ravnanje človeka lahko odzovejo na različne načine. Tako so ob neprimerem ali brezbržnem ravnanju prašiči lahko plašni in se prestrašeno umikajo pred človekom, nenadnimi zvoki ali nenadnimi gibi. Lahko je povečana tudi nemirnost, ki kaže na nelagodje ali celo povečano agresivnost.

Nevarnosti do človeka povezujemo z varnostjo pri delu, pri čemer človeka seznanimo z nevarnostmi, da se jim po možnosti izogne ali pa vsaj omili konflikte. Na nevarnosti opozarjamo ob rokovanju s plemenskimi živalmi, ko obiskujemo živali v kotelcih ali jih premeščamo. Človek lahko utрпи precej hude poškodbe, predvsem ob napadu vzbujenega merjasca ali zaščitniške svinje. Prav tako se lahko težave pojavijo pri manjših prašičih, tekačih in pitancih, ki lahko divjajo po kotelcih zaradi strahu ali samo veselja. Človek je dolžan ravnati preventivno in razumno, da se ne znese agresivno do živali, ko bi se čutil napadenega.

Pri agresiji do opreme lahko živali poškodujejo opremo in se pri tem ranijo, lahko pa je poškodovana oprema vir poškodb tudi kasneje. Opremo zato pregledujemo in vzdržujemo. Vzrok je lahko le zvedavost prašičev, saj je zanje zanimivo vse kar se nekoliko premika.

Agresija do drugih živali se lahko pojavi iz različnih vzrokov. Največkrat je vzrok v neudobju in dolgočasju. K neudobju prispeva lahko gostota naselitve, neustrezna higiena in kakovost zraka, lahko pa tudi pomanjkanje posameznih hranil. Pri omejenem krmljenju je tekmovalnost za krmo lahko povod za hujše oblike agresije in je zato pomembno, da zagotovimo nemoteno krmljenje tudi podrejenim živalim. Dolgočasje pa povzroči brezdelje: prašiči za žrtje pripravljenih krmnih mešanic porabijo sorazmeroma malo časa v primerjavi s časom, ki ga porabijo za iskanje hrane v naravi. Če jim ne ponudimo nadomestila, je velika verjetnost, da se bodo preusmerili na sostanovalce v kotcu.

Zanemarjanje pri oskrbi je lahko namerno, nenamerno ali zaradi pomanjkanja znanja. Vključuje lahko neustrezno oskrbo, ki se nanaša na krmljenje, čiščenje, oskrbo obolelih in poškodovanih živali, pretirano plašenje ali izpostavljanje nevarnostim.

Nepravilno ali nezadostno krmljenje v naših rejah ni prav redek pojav. Tako lahko opazimo, da se rejci ne držijo povsem receptur pri pripravi krmnih mešanic za posamezne kategorije prašičev, popolnim krmnim mešanicam dodajajo doma pridelana žita, pokladajo neustrezne količine (tako preveč kot premalo) krme itd.

Zanemarjanje ustreznih pogojev pri uhlevitvi se nanaša na velikost kotcev, čiščenje, razkuževanje in vzdrževanje opreme. Sem prištevamo tudi premajhne površine, neustrezne oblike kotcev in pomanjkanje čistega materiala za zaposlitev.

Ravnanje z živalmi pri premeščanju, transportu, prodaji lahko povzroči živalim slabo počutje ali jih celo ogroža. Tako zaradi dobrega počutja živali kot neposrednih ekonomskih škod poskrbimo, da potekajo opravila čimbolj nemoteno in brez nasilnih ukrepov. Na ta opravila moramo misliti že pri gradnji ali obnovi hleva, da pripravimo primerne hodnike, koridorje, rampo na nakladanje in razkladanje živali, zbirni prostor itd. Namesto električnih priganjal se poslužujemo prenosnih pregrad, s katerimi usmerjamo in priganjamo prašiče.

Nepripravljenost na nujne primere, ki so lahko npr. posledica požara, izpada elektrike, vremenskih nepravilnosti in podobno, lahko spravi živali po nepotrebnem v nevarnost. Počutje je lahko v teh primerih zelo poslabšano, zato se nanj pripravimo na ta način, da

vzpostavimo sistem zgodnjega opozarjanja, rezervnega načina pri oskrbi z energijo, preprečujemo zamrzovanje vode, poskrbimo za ventilacijo in škropljenje v hudi vročini, preprečujemo požare, smo pripravljeni na gašenje in hitro evakuacijo vseh živali.

Živali naletijo na številne težave v času njihovega življenja. Za premostitev težav se sprožijo fiziološki procesi in različni vzorci obnašanja. Obseg, v katerem so metode za ublažitev težav uporabljene, se lahko meri. Lahko se merijo tudi posledice neuspešnega premoščanja težav. Tako sta lahko npr. zmanjšana rast ali slabša možnost reprodukcije znak slabega počutja. Počutje živali je stanje oz. posledica poskusov vživetja v okolje (Broom, 1986). Počutje je lahko niha med zelo slabim ali zelo dobrim. Pri tem razvijamo in uporabljamo različne metode objektivnega merjenja počutja, tako za raziskovalno delo kot delo v praksi.

Počutje živali je po definiciji stanje, ki vključuje občutje posamezne živali, njeno zdravje in fiziološko stanje ob daljšem trajanju težave. Trpljenje je eden od pomembnejših vidikov slabega počutja živali. Tako moramo spoznavati dobre in slabe občutke, ko poskušamo oceniti počutje, kadarkoli je le mogoče (Dawkins, 1990). Nekateri avtorji izraz počutje pripisujejo samo občutju (Duncan in Petherick, 1991), drugi ga pripisujejo le pozitivnim in negativnim izkušnjam (Simonsen, 1996), za večino pa ima počutje veliko širši pomen. Meritve, ki so primerne za presojo počutja, vključujejo:

- nivo poškodb
- pojavnost bolezni,
- odražanje strahu pri obnašanju in fizioloških procesih zaradi pomanjkanja nadzora nad situacijo in frustracije.

Povezave med obvladovanjem težav, boleznimi in poškodbami so obdelane v Moberg-erjevih (1985) opisih predpatoloških stanj. Metode preverjanja počutja živali povzemata Broom in Johnson (1993).

1.4.1 Poškodbe

Poškodbe pri prašičih lahko povzročijo drugi prašiči v skupini ali pa se poškodujejo živali same ob kontaktu z opremo ali drugimi predmeti. Poškodbe lahko povzroči tudi človek z udarcem, zastraševanjem ali nepotrebnimi kirurškimi posegi. Večina poškodb, ki si jih povzročijo živali v medsebojnem prerivanju, so praske ali urezi na koži (slika 4). Stopnjo poškodbe določamo navadno po dolžini in globini poškodbe ter trajanju celjenja rane. Celjenje rane merimo s časom, dokler je rana še prepoznavna. Za bolj objektivno presojanje poškodb je metodo ocenjevanja predstavil Koning (1983).

Ob pojavu agresij je potrebno na hitro prepoznati agresivne živali in žrtve. Žrtve z resnejšimi poškodbami, moramo osamiti, medtem ko agresivne živali izločamo. Pri agresivnih svinjah naredimo zaznamek na kartico svinje, da te slabe lastnosti ne pozabimo ob naslednji presoji živali. Resnost poškodb pri posamezni živali ni povsem zanesljivo merilo o značaju živali, saj so lahko prav živali, ki napadajo, lahko precej poškodovane.

Slika 4: Poškodbe kože na vratu napadene svinje

Slika 5: Poškodbe genitalij pri napadeni svinji

Pri svinjah in mladica h so lahko občasno povzročene poškodbe tudi na sramnici (slika 5). Poškodbe na vulvi lahko povzročajo močne krvavitve in deformacije, ki nastanejo pri celjenju ran in zdravljenju. Tovrstne poškodbe povzročajo pri živalih stres, povečujejo nemirnost in strah. Večje poškodbe lahko povzročajo tudi težave pri prasiatvi.

Pogoste poškodbe, ki povzročajo slabo počutje in opozarjajo na pomanjkljivosti v reji, je tudi grizenje repov in ušes. Pogosto je grizenje repov lahko na začetku posledica predvsem zvedavosti, iskanja zaposlitve in/ali hrane, kasneje pa preraste v agresivnost. Pogosteje se ta oblika pojavi pri odstavljenih pujskih in tekačih, ker živali iščejo seske. Posledice za napadeno žival pa so precej resne. Pogrižen, krvaveč rep ali uhelj je atraktiven tudi za druge prašiče, ki se napadalcu pridružijo. Rep skupaj pogri-

Slika 6: Individualni kotec za začasno osamitev svinje

zejo do korena ali pa žrtev še bolj poškodujejo. Prav tako lahko od ušesa ostane prav malo. Pojavijo se lahko tudi infekcije na poškodovanem mestu ali v okolici. Pogosto je v skupini, če rejec ne ukrepa pravočasno, napadenih več živali.

1.4.2 Bolezni

Pri prašičih, na katerih je zaznati posledice agresivnega obnašanja, lahko pričakujemo zmanjšano odpornost in s tem večjo izpostavljenost različnim obolenjem. Rane se lahko okužijo in zagnojijo, zlasti v slabših higienskih razmerah. Bolnega prašiča sovrstniki odri-vajo pri krmljenju, zaradi česar je še težje konkurenčen v skupini.

V prvi vrsti poskrbimo za preprečevanja vnosa bolezni, brez splošnega zmanjševanja od-pornosti na patogene organizme z nerazsodno ali prekomerno uporabo antibiotikov. Izdelati moramo postopke, s katerimi zmanjšamo možnosti okužb s patogenimi organizmi, pripraviti načrt cepljenj in jih v skladu s tem izvajati. Delo bo uspešneje opravljeno, če bomo prepo-znavali že prve znake bolezni. Za bolne živali je potrebno poskrbeti tako, da jih premaknemo v bolnišnico ali v individualne kotce (slika 6).

Človek, ki oskrbuje prašiče, mora poskrbeti za dobro počutje in zdravje živali. Odgovoren je za uhlevitev, krmljenje, oskrbo, cepljenja in preventivno zdravljenje. Pri zdravljenju sledi veterinarskim priporočilom. Prašiče je potrebno pregledovati dnevno in sicer sledimo zna-kom slabega počutja, povezanih s kondicijo živali, gibanjem, stanjem kože, oči, ušes, nog,

parkljev in repa. Drugi znaki obolezlosti so brezvoljnost, težko dihanje, prekomerno slinjenje, vaginalni izcedek, pogosto izkašljevanje, izcedek iz nosu, oteklost sklepov in šepanje. Pozornost mora biti usmerjena tudi na zunanje parazite, izgled blata in zauživanje hrane ter vode. Med boleznimi so precejšnje razlike o vplivu na počutje živali; pri nekaterih boleznih je počutje slabše kot pri drugih. Pomen bolezni opisujemo s pogostnostjo, rizičnostjo, trajanjem zdravljenja, povzročenim neugodjem ali celo bolečino, ki jo občutijo obolele živali (Willeberg, 1991). Ko ocenjujemo praktične primere, je pogostnost kužnih bolezni, dokaj uporabno merilo. Če se sistemi razlikujejo v pojavnosti prenosljivih bolezni, je to pomemben element ocene. Kadar (lahko) rejci dosledno upoštevajo in izvajajo biovarnostne ukrepe, se sistemi uhlevitev ne razlikujejo veliko. Pomembnejši faktor pri širjenju bolezni so navade ljudi, ko vstopajo v rejo ali v oddelke ali vnašajo nove živali. Prenosljivost bolezni je gotovo najbolj povezana prav z navadami ljudi, drugi viri, čeprav so seveda tudi možni, služijo predvsem kot priročni izgovori.

1.4.3 Rast, plodnost in pričakovana življenjska doba

Počutje živali lahko presojamo tudi po prireji. Če rastoče živali slabo rastejo, je to znak slabega počutja. Prav tako slabo plodnost, pa naj bo to majhna velikost gnezda ali neugoden potek reprodukcijskega ciklusa, povezujemo lahko s slabim počutjem. Pri slabem počutju bo opazno krajša tudi življenjska doba in s tem povečan remont.

Pri uspešni prireji moramo biti nekoliko bolj previdni, ko ocenjujemo počutje živali. Pogosto in ponavadi je to znak dobrega počutja prašičev, ni pa to povsem zanesljiva ocena. Kadar pa je prisotna preobremenjenost živali, so živali tudi pod stresom in se lahko slabo počutijo. Preobremenjenost tako lahko povzroča nihanja v prireji ter krajšo življenjsko dobo.

Kadarkoli se pojavijo težave zaradi slabega ravnanja, bomo zaznali splošen padec prireje, ne toliko slabšo prirejo pri posameznih živalih. Slabše rezultate zaradi poslabšanega počutja je brez spremljanja prireje živali težko prepoznati, saj so rezultati posameznih živali največkrat še znotraj sprejemljivih "negativnih" odstopanj. Nepravilnosti se opazijo šele na nivoju skupine ali celo črede. Tako padec prireje lahko pripišemo površnosti ljudi pri oskrbi in brezbriznosti pri spremljanju in nekritični presoji dosežene prireje.

1.5 Zmanjševanje in preprečevanje agresivnosti

Prednosti skupinske uhlevitve bodo prepoznavne šele, ko bodo rejci sprejeli nove navade pri oblikovanju skupin. Z rutino postane tudi oblikovanje skupin bolj samoumevno. Nenačrtno oblikovanje skupin je lahko stresno tudi za živali zlasti takrat, ko se pri tem pozabi na številne malenkosti. Pri oblikovanju skupin naj bi upoštevali naslednja pravila, ki vodijo do manjše agresivnosti v skupinah.

- Združevali naj bi živali, ki se poznajo, ki so v istem stadiju in podobne kondicije. Pri sinhronizaciji odstavitvev je ta cilj lažje dosegljiv. Svinje bodo v čakališču uhlevljene

skupaj, prasile bodo istočasno in tudi pri naslednjem gnezdu bodo odstavljene skupaj. Ker se svinje še prepoznavajo po šestih tednih, je združevanje po odstavitvi zelo primerno.

- Za čas spoznavanja živali potrebujejo več prostora (slika 1), ki omogoča gibanje in umik. Tako je zelo primeren večji prostor (vsaj $7 m^2$ na žival), ki je lahko tudi izven hleva. Zgraditi ga je mogoče precej preprosto: imeti moramo nepropustna tla, ograjo in streho.
- Primerno je, da je v areni (slika 2), kot tak prostor v tujini označujejo, globoki nastil s slamo. Živali imajo obilo možnosti za ritje, gibanje in skrivanje. Gibanje v globokem nastilu jih hitro utruja in ležejo k počitku. Sveža slama ob naselitvi jim nudi tudi obilo zaposlitve.
- Kadar združujemo svinje takoj po odstavitvi, lahko uporabimo merjasca ne samo za stimulacijo estrusa, ampak tudi za zmanjševanje agresivnosti svinj. Svinje preusmerijo zanimanje iz sovrstnic na merjasca. Tako je stres, povzročen zaradi združevanja pred pripustom, manjši. Morebitna agresija ima tudi manj negativnih posledic pri odstavljenih kot pri brejih svinjah.
- Morebitno agresivnost svinj označimo na kartico svinje. Za izločitev agresivnih svinj se odločamo ob odstavitvi ali (ponovnem) pripustu. Tekmovalnost svinj je povezana z boljšo prirejo, zato smo pri izločanju svinj zaradi agresivnosti zmerni.
- Kadar v skupino vključujemo mladice, jih v areno naselimo 5 dni prej. Mladice morajo biti dovolj stare (okrog 220 dni), tudi dovolj težke (več kot 120 kg) in prilagojene na hlevsko mikrobioto. Tako osvojijo prostor in ob vključevanju svinj po odstavitvi nimajo podrejenega položaja. Ob stimulaciji z merjascem se velika večina mladic buka prav v času skupaj s starimi svinjami.
- Pri uhlevitvah, ki izpolnjujejo le minimalne zahteve, morajo biti skupine čimbolj izenačene. Tako mladic ne mešamo s starimi svinjami, ampak nove živali vključujemo v skupino šele po prvi odstavitvi. Prav tako poskrbimo za svinje s slabšo kondicijo. Neizenačenost skupin je dopustna le pri nadstandardnih uhlevitvah, ki dopuščajo pobege in skrivanje.
- Ob združevanju v skupino naj bi bili prašiči siti, združevali naj bi jih zvečer, zatemnili prostor in tako nakazali, da je čas za spanje. Toda pri odstavljenih svinjah jim pred odstavitvijo odvzamemo popoldanske obroke, krme pa ne dobijo tudi prvi dan po odstavitvi, drugi dan pa pokladamo le 1.5 kg krme, in sicer zaradi uspešnejše presušitve. Prav zato je pomembno, da imajo na voljo veliko sveže slame, da se z njo zaposlijo in potešijo občutek lakote.
- Novo oblikovane skupine je potrebno še posebej skrbno opazovati.

Slika 7: Pokladanje voluminozne krme

- Svinjam izboljšamo sobivanje z dostopom do trajnega ali začasnega izpusta in pokladanjem slame ali sena (slika 7). Ker svinje v času brejosti krmimo restriktivno, jim dodatek slame, sena, silaže, sveže trave ali okopavin zmanjša občutek lakote in jih zaposli. Ker se voluminozni dodatki pokladajo dnevno, so vedno sveži in zanimivi. Vsekakor pa mora vlakninasta krma biti zdravstveno neoporečna. Voluminozne komponente s prehransko vrednostjo morajo biti primerno vključene v obrok.

Slabosti nekega sistema bodo rejci uspešneje reševali, kadar se bodo zavedali tudi prednosti, ki so njim v dobro. Skupinska reja svinjam omogoča gibanje, kar pripomore k manjšim težavam z nogami in boljši konstituciji telesa. Tako je potrebno manj izločevanja zaradi zunanosti, več svinj lahko izločimo na osnovi slabših proizvodnih, daljša je dolgoživost. Kjer je več prostora, je pri enaki oskrbi boljši zrak, ob pravilni ureditvi hleva za boljšo higieno lahko poskrbijo že sami prašiči. Skupinska uhlevitev tako pripomore k boljšemu zdravju.

Poudarili smo le nekaj prednosti, ki bi morale biti všečne rejcu, ko pri gradnjah in adaptacijah razmišlja o racionalizaciji površin. Prepričani smo, da je koristno poskrbeti za večji prostor, slamo in merjasca, kjer na dokaj preprost način svinjam ponudimo zaposlitev in jih odvrnemo od agresije. Tudi kasneje svinjam, ki jih krmimo restriktivno, ponudimo voluminozno krmo, s katero potešijo občutek lakote. Svinjam v čakališču moramo zmanjšati obrok

skoraj za dve tretjini, kar pomeni, da imajo svinje občutek lakote, s tem pa se stopnjuje agresija. V majhnih skupinah in kotcih brez izpustov je izpostavljenost podrejenih svinj večja. Posledice opazimo lahko na produktivnosti, manjših ali večjih poškodbah, zaradi katerih je svinje potrebno celo izločiti.

Do cilja – res izboljšane počutja živali – lahko pridemo samo, če pri uhlevitvi in oskrbi živali rejci upoštevajo biološke potrebe živali. Na splošno velja napačno prepričanje, da sta si dobro počutje živali in zadovoljstvo rejca v nasprotju. Po svetu za presojo dobrega počutja živali v proizvodnih razmerah zelo uspešno služi objektivna ocena produktivnosti. Rejci torej nudijo živalim boljše življenjske pogoje predvsem zaradi tega, ker imajo prašiči v boljših pogojih tudi boljše proizvodne rezultate in z njimi lahko iztržijo več. Izkupiček se poveča, ker se znatno izboljša zdravstveno stanje, tako so manjši stroški veterinarskih storitev, doseženi boljši proizvodni rezultati živali, ne bi pa smeli zanemariti tudi vse večje zanimanje porabnikov za izdelke, ki so pridelani v rejah z dobro oskrbo. Na osnovi tega so oblikovane tudi blagovne znamke.

Literatura je na voljo pri avtorju.